

I. V. Mima, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту,
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-0062-3932

ЦІННІСНІ ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПРАВОВА СИСТЕМА ТА РЕЛІГІЙНІ ТРАДИЦІЇ

Статтю присвячено комплексному аналізу ціннісних викликів, які постають у зв'язку зі стрімким розвитком штучного інтелекту, зосереджено увагу на впливі ШІ на правову систему та релігійні традиції. Розглянуто трансформацію класичних уявлень про суб'єктність, відповідальність і справедливість у контексті використання алгоритмічних рішень у юридичній практиці, а також визначено проблеми прозорості, упередженості та ризику формалізації правосуддя. Переосмислено основні соціальні ризики для прав людини, що виникають на тлі цифрової модернізації суспільства; розглянуто правові режими даних та аналіз нових підходів їх регулювання, закріплених у Регламенті ЄС про гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Artificial Intelligence Act); розглянуто Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини, ЕCHR, Рамкову конвенцію Ради Європи про ШІ, права людини, демократію та верховенство права; проаналізовано глобальні етичні стандарти щодо штучного інтелекту, Європейську етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, а також Конвенцію 108+ Ради Європи. Дослідження здійснено шляхом порівняння положень національного законодавства з нормами ключових міжнародних договорів у сфері прав людини з метою визначення повноти їх правового регулювання, із залученням системного, формально-догматичного, структурно-функціонального, системного, аксіологічного методів.

За результатами дослідження визначено, що удосконалення правової системи в умовах цифровізації має враховувати як національну культурну специфіку, так і міжнародні стандарти прав людини, гармонізовані з принципами етичного застосування технологій ШІ. Доведено, що ціннісні виклики штучного інтелекту для правової системи та релігійних традицій полягають не стільки в самій технології, скільки в необхідності переосмислення фундаментальних уявлень про людину, відповідальність і мораль. Також, наголошено на взаємозв'язку правових і релігійних цінностей у формуванні нормативно-правових меж застосування штучного інтелекту та підкреслено важливість міждисциплінарного підходу для гармонійного поєднання технологічного прогресу з принципами людської гідності, справедливості та моральної відповідальності.

Ключові слова: штучний інтелект, права людини, релігійно-правові традиції, правова система, цінності, справедливість, відповідальність.

I. V. Mima. Value challenges of artificial intelligence: The legal system and religious traditions

The article is devoted to a comprehensive analysis of the value challenges that arise in connection with the rapid development of artificial intelligence, focusing on the impact of AI on the legal system and religious traditions. The transformation of classical notions of subjectivity, responsibility and justice in the context of the use of algorithmic solutions in legal practice is considered, and the problems of transparency, bias and the risk of formalization of justice are also identified. The main social risks to human rights that arise against the background of the digital modernization of society are reconsidered; the legal regimes of data and the analysis of new approaches to their regulation, enshrined in the EU Regulation on harmonized rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), are considered; the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, the ECHR, the Council of Europe Framework Convention on AI, Human Rights, Democracy and the Rule of Law are considered; analyzed global ethical standards for artificial intelligence, the European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment, as well as Convention 108+ of the Council of Europe. The study was carried out by comparing the provisions of national legislation with the norms of key international treaties in the field of human rights in order to determine the completeness of their legal regulation, with the involvement of systemic, formal-dogmatic, structural-functional, systemic, axiological methods.

According to the results of the study, it was determined that the improvement of the legal system in the context of digitalization should take into account both national cultural specifics and international human rights standards, harmonized with the principles of ethical application of AI technologies. It is proven that the value challenges of artificial intelligence for the legal system and religious traditions lie not so much in the technology itself, but in the need to rethink fundamental ideas about man,

© I. V. Mima, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

responsibility and morality. Also, the interrelation of legal and religious values in the formation of regulatory and legal boundaries for the application of artificial intelligence is emphasized and the importance of an interdisciplinary approach for the harmonious combination of technological progress with the principles of human dignity, justice and moral responsibility is emphasized.

Key words: *artificial intelligence, human rights, religious and legal traditions, legal system, values, justice, responsibility.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку штучного інтелекту (ШІ) характеризується не лише його технологічною складністю, а й глибоким впливом на соціальні, правові та світоглядні основи суспільства. ШІ дедалі активніше залучається до процесів ухвалення рішень у сферах, де традиційно домінувала людина як носій розуму, моральної оцінки та відповідальності. У зв'язку з цим виникає принципова проблема невідповідності між швидким темпом технологічного прогресу та здатністю правової системи й релігійних традицій адекватно реагувати на нові форми соціальної реальності.

З одного боку, правова система стикається з труднощами визначення статусу штучного інтелекту, меж його використання та суб'єкта відповідальності за наслідки алгоритмічних рішень. Чинні правові механізми, орієнтовані на людину як єдиного носія волі та правосуб'єктності, виявляються недостатніми для регулювання ситуацій, у яких вирішальну роль відіграють автономні або напівавтономні алгоритми. Це створює ризик формалізації правосуддя, зниження рівня правових гарантій і порушення принципу справедливості, особливо у випадках непрозорості та упередженості алгоритмічних систем.

З іншого боку, релігійні традиції опиняються перед викликом переосмислення власних антропологічних та етичних засад. Здатність ШІ імітувати інтелектуальну діяльність і морально значущу поведінку ставить питання про унікальність людини, свободу волі та духовну природу морального вибору. Відсутність у ШІ внутрішнього морального наміру та духовного досвіду водночас не перешкоджає його практичному впливу на формування рішень, що мають етичні наслідки, що породжує напруження між технологічною ефективністю та релігійно обґрунтованими цінностями.

Таким чином, ключова проблема дослідження полягає у відсутності цілісного ціннісного підходу до осмислення штучного інтелекту, який би поєднував правові механізми регулювання з релігійно-етичним баченням людини та суспільства. Недостатня інтеграція цих підходів загрожує фрагментарністю нормативних рішень і послабленням моральних орієнтирів у процесі цифрової трансформації. Саме тому постає необхідність комплексного аналізу взаємодії штучного інтелекту, права та релігійних традицій з метою вироблення таких принципів його використання, які б забезпечували збереження людської гідності, справедливості та духовних засад суспільного розвитку.

Актуальність дослідження зумовлена стрімким упровадженням штучного інтелекту в ключові сфери суспільного життя, зокрема в правову систему та соціальні практики, що традиційно ґрунтувалися на людському судженні та моральній відповідальності. Суспільство у своєму розвитку проходить циклічні етапи трансформацій, у межах яких відбувається зміна соціальних укладів, моделей управління та технологічних парадигм. Сучасний етап цивілізаційного розвитку відкриває можливості для мінімізації ризиків негативного впливу ШІ через широке застосування цифрових технологій, що здатні підвищувати раціональність і системність правового регулювання суспільних відносин. Використання алгоритмічних рішень у судочинстві, управлінні та аналізі соціальної поведінки породжує нові ціннісні ризики, пов'язані з прозорістю, справедливістю, відповідальністю та захистом прав людини. Водночас розвиток ШІ ставить під сумнів установлені антропологічні та етичні уявлення, сформовані релігійними традиціями, які впродовж століть визначали моральні орієнтири суспільства. За цих умов виникає потреба в осмисленні взаємодії технологічного прогресу з правовими та релігійними цінностями з метою запобігання їх девальвації та забезпечення гуманістичного спрямування цифрової трансформації.

Концептуальна правова дискусія щодо регулювання прав людини в контексті розвитку штучного інтелекту (ШІ) формується вже не перший рік, проте все ще бракує всебічного аналізу правових і правозахисних викликів, що постають у новій цифровій реальності. З огляду на це особливої актуальності набуває комплексне осмислення впливу ШІ на людину та суспільство крізь призму філософських, релігійних, ідеологічних та соціонормативних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання цифрової трансформації суспільно-державного розвитку за останні роки перебувають у фокусі як українських, так і зарубіжних дослідників. Значний внесок у формування теоретичних і прикладних підходів зробили: Л. Ампаро, Т. Ал-Біллек, Атіф Азіз, О. Баранов, М. Боден, О. Головка, Дж. Давес, Г. Дімітрополіс, М. Дубняк, А. Ефе, А. Коен, К. Майнен, І. Онишук, Н. Оніщенко, О. Петришин, О. Радутний, Р. Родрігес, А. Темперман, Т. Тропініна, Р. Ямпольський та інші. Водночас розширення спектра цифрових технологій і стрімке впровадження систем штучного інтелекту актуалізують потребу в уніфікації глобальних стандартів захисту прав людини та виробленні нових регуляторних підходів. У цьому контексті важливо враховувати, що правові системи різних держав значною мірою спираються на власні культурні й духовні традиції. Зокрема, для України вагому роль відіграють християнсько-правові засади, які історично формували уявлення про гідність, свободу, справедливість і моральну відповідальність. Вони залишаються актуальними й у сучасних умовах, є ціннісною основою

для оцінки етичності алгоритмів, прийнятності прийняття автоматизованих рішень та меж технологічного впливу на людську особистість. Національні особливості правової культури та правосвідомості також визначають специфіку адаптації міжнародних стандартів у сфері ШІ.

Метою дослідження є комплексний аналіз ціннісних викликів, спричинених розвитком штучного інтелекту, у контексті правової системи та релігійних традицій, а також виявлення ключових проблем і суперечностей, що виникають у процесі впровадження алгоритмічних технологій у сфери правового регулювання та морально-етичного осмислення людської діяльності. Предметом дослідження є ціннісні, правові та релігійно-етичні аспекти функціонування й застосування штучного інтелекту, зокрема проблеми відповідальності, справедливості, суб'єктності, свободи волі та людської гідності в умовах алгоритмізації соціальних і правових процесів.

Враховуючи недосконалість нормативно-правового регулювання суспільних відносин у процесі використання ШІ та вагомість наукових напрацювань і потребу у розробці єдиних підходів до правового забезпечення цифрових процесів, у статті здійснюється спроба переосмислення основних соціальних ризиків для прав людини, що виникають на тлі цифрової модернізації суспільства. З огляду на це, методологічною основою дослідження стали: 1) системний підхід, який дозволяє глибше розкрити природу соціонормативного регулювання, оцінити виклики для прав людини та сформулювати бачення напрямів удосконалення національної правової системи в умовах розвитку штучного інтелекту; 2) формально-догматичний метод; 3) структурно-функціональний метод дозволив розкрити розвиток прав людини через аналіз того, як соціальні інститути, правові механізми та технологічні системи взаємодіють і виконують свої функції в умовах цифровізації; 4) порівняльний аналіз; 5) аксіологічний метод у дослідженні впливу штучного інтелекту на права людини сприяв зосередитися на ціннісних орієнтирах, які лежать в основі правозахисної системи.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) став однією з найвизначальніших рис сучасної цивілізації. Алгоритми машинного навчання дедалі глибше проникають у сфери, які раніше вважалися виключно людськими: ухвалення рішень, інтерпретація соціальних процесів, оцінка ризиків, а подекуди навіть моральний вибір. У зв'язку з цим ШІ перестає бути лише технологічним інструментом і постає як явище, що формує нові ціннісні виклики для суспільства. Особливо гостро ці виклики проявляються у двох фундаментальних сферах – правовій системі та релігійних традиціях, які історично виконували роль регуляторів людської поведінки, моралі та уявлень про справедливість. Аналіз трансформації прав людини під впливом використання штучного інтелекту, наявних прогалин і викликів, а також принципів прав людини, на які впливає ШІ, доречно проводити шляхом порівняння положень національного законодавства з нормами ключових міжнародних договорів у сфері прав людини з метою визначення повноти їх правового регулювання. Так, до системи міжнародно-правової регламентації суспільних відносин у цій сфері є: керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини [15]; Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [3]; Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ, права людини, демократію та верховенство права від 17 травня 2024 року [11]; глобальні етичні стандарти щодо штучного інтелекту, прийняті на генеральній конференції ЮНЕСКО 21 листопада 2021 року та рекомендації ЮНЕСКО щодо підвищення етики ШІ [12]; Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі [5]; Загальний регламент про захист даних [13]; Конвенція 108+ Ради Європи – перший міжнародний договір, що встановлює стандарти для захисту персональних даних у міжнародному вимірі [2].

Наразі правове регулювання штучного інтелекту в Україні перебуває на рівні урядових концепцій, тоді як в Європейському Союзі вже ухвалено Регламент щодо встановлення гармонізованих правил у сфері ШІ [14]. Дослідження цього Регламенту вимагає врахування багаторічних напрацювань у сфері етичних кодексів для розробників штучного інтелекту, які еволюціонували від регулювання робіт як технічних об'єктів до регулювання алгоритмів, нейромереж і процесів обробки даних. Частина положень таких етичних кодексів не відображена в AI Act, однак має бути врахована під час імплементації цього акта в національне законодавство, що сприятиме створенню більш комплексної, морально вивіреної та ефективної правової рамки.

Національна правова система ґрунтується на уявленні про людину як суб'єкта права, наділеного свідомістю, волею та відповідальністю. Саме ці характеристики дозволяють говорити про вину, намір, недбалість або справедливе покарання. Проте впровадження ШІ у юридичну практику поступово розмиває ці традиційні уявлення. Алгоритми вже використовуються для прогнозування рецидивів, автоматизованого розподілу справ, аналізу доказів і навіть для формування судових рекомендацій. Судова практика окремих держав підтверджує, що використання ШІ у сферах, пов'язаних із кримінальним правосуддям або адміністративними рішеннями, може призводити до порушення фундаментальних прав – таких як презумпція невинуватості, рівність сторін перед законом чи право на справедливий судовий розгляд. У зв'язку з цим суди наголошують на необхідності запровадження механізмів саморегулювання та внутрішнього контролю з боку розробників ШІ, а також дотримання принципів пропорційності, законності та етичності під час збору, обробки та використання даних [17, с. 187-190]. Зростання ролі алгоритмів і систем штучного інтелекту (ШІ) у прийнятті рішень створює ризики для права на пояснення (right to explanation), яке закріплене

в статті 22 GDPR. Це право гарантує людині можливість отримати інформацію про логіку прийняття автоматизованих рішень, що впливають на її права чи свободи. Наприклад, у Нідерландах суд визнав незаконним використання автоматизованої системи SyRI для виявлення соціального шахрайства, оскільки вона порушувала принципи пропорційності та прозорості [16, с. 327].

Впровадження етичних кодексів для ШІ в різних країнах є важливим кроком для забезпечення справедливості, рівності та запобігання зловживанням. Наприклад, такі кодекси визначають принципи недискримінації, прозорості та забезпечення людської відповідальності за автоматизовані рішення. Етичні настанови ЮНЕСКО щодо ШІ [12] стали важливою міжнародною ініціативою, що встановлює фундаментальні принципи етичного застосування ШІ. Це допомагає не лише уникнути технологічних зловживань, але й забезпечити баланс між інноваціями та правами людини. Україна також активно працює над цими питаннями, зокрема в рамках Стратегії цифрової трансформації сектору юстиції [20], яка включає аспекти етики використання ШІ в правосудді, надання доступу до правових послуг та автоматизованого прийняття рішень. Однією з перших формалізованих спроб установити етичні й практичні орієнтири щодо допустимого використання ШІ суддями став документ “Artificial Intelligence (AI): Guidance for Judicial Office Holders”, розроблений судовою канцелярією Англії та Уельсу [1]. Ключовим положенням цих Настанов є акцентування уваги на повній відповідальності судді за використання будь-якого ШІ-продукту під час здійснення правосуддя, навіть якщо відповідні матеріали були підготовлені автоматизованими системами. Використання ШІ допускається винятково як допоміжного інструменту – здебільшого для організаційних завдань, підготовки навчальних матеріалів або узагальнення інформації, але не для правового аналізу або дослідження прецедентів.

Технологічний прогрес розвивається стрімко, зокрема завдяки поєднанню інтелектуальних машин, робототехніки та Інтернету, що відкриває розширені перспективи, але водночас породжує унікальні дилеми для правової системи та суспільних цінностей. Виходячи з вищезазначеного використання технологій штучного інтелекту потребує прийняття законодавства, щоб забезпечити ефективне та етичне використання ШІ та уникнути ризиків, які виникають під час використання цифрових технологій. З одного боку, ШІ розглядається як інструмент, відповідальність за який покладається на розробника, власника або користувача. З іншого боку, складність сучасних алгоритмів, зокрема нейронних мереж, робить їхню логіку непрозорою навіть для фахівців. Це ставить під сумнів один із фундаментальних принципів права, а саме непрозорість алгоритмічних рішень унеможливує належне обґрунтування та зрозуміле пояснення судових рішень. Якщо неможливо зрозуміти, чому алгоритм дійшов певного висновку, виникає загроза формалізації справедливості, коли закон дотримується процедурно, але втрачає свій гуманістичний зміст. Крім того, традиційно кримінальна відповідальність може бути покладена на фізичних або юридичних осіб – розробників, виробників, кінцевих користувачів чи власників систем ШІ. Однак постає питання, чи може така відповідальність поширюватися на самі автономні системи [7, с. 3–5], тобто систем, здатних завдати шкоду без прямого людського втручання, наприклад, при вчиненні правопорушень у сфері інтелектуальної власності, щодо можливості притягнути таких суб'єктів до кримінальної відповідальності та навіть визначити форму «покарання» для ШІ. Експертна група Європейської комісії з питань відповідальності та нових технологій [5, с. 46–47] дійшла висновку, що наявні режими відповідальності у державах-членах ЄС забезпечують лише базовий рівень захисту потерпілих. Особливості ШІ – складність, здатність до самонавчання, модифікація через оновлення, обмежена передбачуваність та вразливість до кіберзагроз – створюють труднощі у притягненні до відповідальності та розподілі ризиків.

Правове регулювання відповідальності у сфері штучного інтелекту перебуває у стадії формування. Наявні механізми кримінальної, цивільної та адміністративної відповідальності лише частково охоплюють специфіку автономних технологій, що здатні приймати рішення без прямого контролю людини. Необхідним є комплексний підхід, який поєднує норми цивільного, кримінального та споживчого права, а також впровадження спеціальних режимів відповідальності для автономних систем, заснованих на принципах прозорості, підзвітності та належної обережності [9, с. 20–30]. До того ж, алгоритми ШІ неминуче відображають цінності та упередження тих соціальних контекстів, у яких вони створюються. Навіть за відсутності зловмисного наміру вони можуть відтворювати дискримінаційні практики щодо раси, статі, релігії чи соціального статусу. Таким чином, правова система стикається з новим типом виклику: формально нейтральна технологія може посилювати структурну несправедливість. Це змушує юристів і законодавців переосмислювати саму ідею рівності перед законом у добу алгоритмічного управління.

Питання підзвітності (accountability) є ключовим для правового регулювання штучного інтелекту; це принцип, за яким суб'єкти суспільних відносин, що створюють і застосовують штучний інтелект, зобов'язані забезпечувати контроль, прозорість, аудитуваність та відповідальність за його рішення і наслідки. Згідно з Оціночним списком для надійного ШІ [6, с. 21], підзвітність вимагає створення механізмів управління ризиками, виявлення та пом'якшення негативних наслідків, що мають бути прозорими, пояснюваними та підконтрольними третім сторонам [8, с. 8–10]. Підзвітність передбачає як керівну функцію (формування переконань і прийняття рішень), так і пояснювальну функцію (розміщення рішень у морально-ціннісному контексті). «Розрив у підзвітності» створює проблеми в аспектах причинно-наслідкового зв'язку, справедливості та компенсації [10, с. 323–325].

Дослідники у сфері ШІ С. Вахтер, Б. Міттельштадт та І. Флоріді [18] відзначають, що підходи США та ЄС щодо усунення прогалин у підзвітності розходяться. Одним із можливих рішень є запровадження «права на пояснення» [4, с. 21–25], яке могло б посилити гарантії прозорості, забезпечити аудит і покращити механізми контролю за прийняттям рішень системами ШІ. Право на пояснення треба розглядати як право особи отримати зрозуміле, доступне й обґрунтоване пояснення щодо логіки, критеріїв та підстав рішення, ухваленого системою штучного інтелекту, яке суттєво впливає на її права, інтереси або обов'язки. Це право виникає саме як похідна вимога від принципу підзвітності (accountability), адже забезпечити підзвітність неможливо без спроможності: з'ясувати, як і чому система прийняла певне рішення; встановити відповідального суб'єкта; перевірити відповідність рішення законам, стандартам і правам людини; оскаржити або виправити некоректний результат. При цьому наголошується, що реалізація цього права стикається з низкою проблем, зокрема, технічно складно пояснити рішення алгоритмів.

Системи ШІ часто функціонують, приймаючи рішення без належної прозорості, підзвітності чи можливості зовнішнього аудиту. Це створює загрози для реалізації прав на справедливу процедуру та доступ до ефективного засобу правового захисту, особливо у випадках відмови у працевлаштуванні, видачі кредиту або прийняття інших соціально значущих рішень на підставі автоматизованого аналізу. Алгоритми ШІ можуть видавати упереджені або дискримінаційні результати, якщо вихідні дані або архітектура системи містять вбудовані упередження. Це створює ризики порушення прав вразливих або незахищених груп населення, наприклад, жінок, людей з інвалідністю, осіб з етнічних або расових меншин.

На відміну від положень Регламенту (ЄС) 2016/679 (GDPR) [13], який гарантує суб'єктам даних право на втручання людини в процес прийняття автоматизованого рішення, дійсні протоколи впровадження ШІ не містять механізмів ефективного оскарження або перегляду таких рішень. Це порушує право особи на справедливий розгляд справи та ефективний засіб правового захисту. Штучний інтелект, незважаючи на свій потенціал для сприяння соціальному прогресу, створює значні ризики порушення прав людини, особливо для вразливих груп. Відповідно до міжнародного права, держави несуть обов'язки забезпечення розробки, впровадження та використання технологій ШІ відповідно принципам недискримінації, приватності, рівності та людської гідності.

Поруч з проблемністю у підзвітності штучного інтелекту, правова система, стикається з ризиками у забезпеченні захисту персональних даних у цифровому середовищі. В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій дані стали важливим ресурсом, і порушення конфіденційності може мати серйозні наслідки для особистих прав та свобод. Штучний інтелект та автоматизація стають дедалі потужнішими інструментами для прийняття рішень у різних сферах, від юстиції до медицини, фінансів і безпеки. Однак, незважаючи на всі переваги, використання ШІ також несе потенційні ризики, включаючи дискримінацію, порушення прав людини та відсутність прозорості

Паралельно з правовими проблемами постають не менш глибокі виклики для релігійних традицій. Релігії впродовж століть формували моральні орієнтири, відповіді на питання про сенс життя, свободу волі та унікальність людської особи. ШІ, здатний імітувати мислення, творчість і комунікацію, ставить під сумнів антропоцентричні уявлення, характерні для більшості релігійних світоглядів. Якщо машина може виконувати завдання, які раніше вважалися проявом божественного дару розуму, то постає питання про межу між створеним і творцем.

У християнській традиції, наприклад, людина розглядається як образ і подоба Бога, наділена свободою волі та моральною відповідальністю. ШІ, попри свою складність, не має духовного виміру, не здатен до покаяння чи морального самоперевершення. Однак практичне використання алгоритмів у сфері пастирської опіки, релігійної освіти чи навіть «віртуального духовного наставництва» змушує богословів замислюватися над тим, чи не відбувається підміна живих міжособистісних стосунків технологічною симуляцією.

Подібні питання виникають і в інших релігійних традиціях [19, с. 30]. В ісламі важливе значення має намір (ніят) як основа моральної оцінки вчинку, тоді як ШІ діє без наміру, керуючись алгоритмічною оптимізацією. У буддизмі ж наголос робиться на усвідомленості та звільненні від страждання, що знову ж таки важко поєднати з машинною обробкою даних, позбавленою досвіду переживання. Таким чином, ШІ стає своєрідним дзеркалом, у якому релігії по-новому бачать власні антропологічні та етичні засади.

Особливої уваги заслуговує перетин правової та релігійної перспектив у питанні цінностей. І право, і релігія прагнуть встановити межі допустимого, захистити гідність людини та запобігти злу. Однак у випадку ШІ виникає ризик, що технологічна ефективність почне домінувати над моральними міркуваннями. Якщо рішення ухвалюються швидше за допомогою алгоритмів, суспільство може погодитися на поступове знецінення людського судження, співчуття та відповідальності.

У цьому контексті особливо важливим є міждисциплінарний підхід у формуванні нормативних орієнтирів використання штучного інтелекту. ШІ не може розглядатися ані як самостійне джерело загрози, ані як ціннісно нейтральний інструмент, оскільки його функціонування завжди відображає закладені людиною правові та етичні установки. У зв'язку з цим визначальним для правового регулювання стає не лише встановлення технічних можливостей штучного інтелекту, а передусім окреслення юридично допустимих меж його застосування з урахуванням принципів людської гідності, справедливості та захисту основоположних прав.

Висновки. Спираючись на результати проведеного аналізу, зазначимо, що національні особливості правової системи України – зокрема поєднання європейської континентальної правової традиції, слов'янських звичаєвих норм та орієнтація на християнську гуманістичну спадщину – створюють додаткові виклики у процесі адаптації до глобальних технологічних змін. Українське праворозуміння традиційно поєднує ціннісний підхід із прагматичними механізмами вирішення суспільних проблем. Тому удосконалення правової системи в умовах цифровізації має враховувати як національну культурну специфіку, так і міжнародні стандарти прав людини, гармонізовані з принципами етичного застосування технологій ШІ. Ціннісні виклики штучного інтелекту для правової системи та релігійних традицій полягають не стільки в самій технології, скільки в необхідності переосмислення фундаментальних уявлень про людину, відповідальність і мораль. Уміння поєднати технічний прогрес із правовими гарантіями та духовними орієнтирами стане одним із ключових завдань XXI століття. Саме від цього залежить, чи стане штучний інтелект засобом гуманізації суспільства, чи, навпаки, чинником його ціннісної деградації. Оптимальна стратегія – не відмова від ШІ, а його інтеграція із збереженням гуманістичного та духовного ядра права, забезпеченням персональної відповідальності суб'єкта правозастосування, а також розробкою етичних і правових запобіжників. Лише за таких умов штучний інтелект може стати інструментом зміцнення правової системи, а не загрозою її культурно-історичним основам.

Список використаних джерел:

1. Artificial Intelligence (AI): Guidance for judicial office holders. Courts and Tribunals Judiciary. 12 December 2023. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/12/AI-Judicial-Guidance.pdf>
2. Convention 108+: Convention for the protection of individuals with regard to the processing of personal data. Council of Europe. 2018. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/LIBE/DV/2018/09-10/Convention_108_EN.pdf
3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: As amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. 1950. European Court of Human Rights, Council of Europe. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
4. Edwards L. & Veale M. Slave to the Algorithm? Why a “right to an explanation” is probably not the remedy you are looking for. *Duke Law & Technology Review*. 2017. № 16 (1). P. 18–84. DOI: <https://doi.org/10.31228/osf.io/97upg>.
5. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment: Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ. EUROPEAN COMMISSION FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (CEPEJ). Strasbourg, 3–4 December 2018. 77 p. URL: [https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c\(2018b](https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c(2018b)
6. INDEPENDENT HIGH-LEVEL EXPERT GROUP ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE SET UP BY THE EUROPEAN COMMISSION. AI HLEG & Stix C. Assessment List for Trustworthy AI (ALTAI). In *Assessment List for Trustworthy AI (ALTAI)*. European Commission. 2020. 34 p. URL: <https://www.aiactblog.nl/AP-documenten/altai-betrouwbare-ai-ethische-richtlijnen-eu.pdf>
7. Kmail M. The suitability of criminal liability rules for artificial intelligence. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2024. № 28 (S2). P. 1–9. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-suitability-of-criminal-liability-rules-for-artificial-intelligence-17505.html>
8. Koene A., Clifton C., Hatada Y., Webb H. & Richardson R. A governance framework for algorithmic accountability and transparency: STUDY. *Panel for the Future of Science and Technology*. EPRS. European Parliamentary. Brussels, 2021. 124 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/624262/EPRS_STU\(2019\)624262_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/624262/EPRS_STU(2019)624262_EN.pdf)
9. Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies: Report from the Expert Group on Liability and New Technologies – New Technologies Formation. European Commission. European Union. 2019. 70 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2020/01-09/AI-report_EN.pdf
10. McGregor L., Murray D. & Ng V. INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW AS a FRAMEWORK FOR ALGORITHMIC ACCOUNTABILITY. *International and Comparative Law Quarterly*, 2019. № 68 (2). P. 309–343. <https://doi.org/10.1017/s0020589319000046>.
11. On the signing, on behalf of the European Union, of the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law : COUNCIL DECISION (EU) 2024/2218 of 28 August 2024. THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202402218
12. Recommendation on the ethics of artificial intelligence: UNESCO’s input in reply to the OHCHR report on the Human Rights Council Resolution 47/23 entitled “New and Emerging Digital Technologies and Human Rights” 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>
13. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data,

and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). 2016. *Official Journal of the European Union*, L 119/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>

14. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>

15. UN Human Rights. Business and Human Rights in Technology Project (B-Tech): Applying the UN Guiding Principles on Business and Human Rights to digital technologies. 2019. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Business/B-Tech/B_Tech_Project_revised_scoping_final.pdf

16. Van Bekkum M. & Borgesius F. Z. Digital welfare fraud detection and the Dutch SyRI judgment. *European Journal of Social Security*. 2021. № 23 (4). P. 323–340. DOI: <https://doi.org/10.1177/13882627211031257>.

17. Verheij B. Artificial intelligence as law. *Artificial Intelligence and Law*. 2020. 28 (2). P. 181–206. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10506-020-09266-0>.

18. Wachter S., Mittelstadt B. & Floridi L. Transparent, explainable, and accountable AI for robotics. *Science Robotics*. 2017. № 2 (6). DOI: <https://doi.org/10.1126/scirobotics.aan6080>.

19. Міма І. В. Вплив процесів глобалізації на трансформацію релігійних та правових традицій у правовій системі. *Право та суспільство*. 2015. № 2. С. 27–32. (30) URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/61e63306-2f98-4171-952a-2c0325d79fc8/download>

20. Пріоритетні напрямки та завдання (проекти) цифрової трансформації на 2024–2026 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 735-р. Дата оновлення 15.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/735-2024-p#Text> (дата звернення: 24.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 25.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026